

Kõrgem Kunstikool Pallas

Nahadisaini osakond

Taaskasutus läbi aksessuaaride redisaini

Lõputöö

Märt Puusta

Juhendaja: Tiina Karu

Tartu 2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. TAASKASUTUS JA REDISAIN.....	5
1.1. Definiitsioon	5
1.2. Rõivaste ja aksessuaaride taaskasutuse ajalugu.....	6
1.3. Taaskasutuse teised valdkonnad	8
1.4. Redisaini väärtus.....	9
1.4.1. Uute esemete redisain ehk modulaarsus.....	9
1.4.2. Esemelugu	10
2. KÜSITLUS JA AUTORIKAITSE.....	12
2.1. Teadlikkus ja kokkupuude	12
2.2. Tarbimisharjumused	12
2.3. Redisaini potentsiaal	13
2.4. Redisaini eetika.....	13
2.5. Taaskasutus Eestis	14
2.6. Autorikaitse.....	16
3. PRAKTILINE TÖÖ.....	17
3.1. Pinna dekoreerimine - jalatsid	17
3.2. Detailide lisamine või eemaldamine – nokkmüts ja jakk	18
3.3. Ümbertöötlus ehk uue funktsiooniga toote loomine – esikulahendus	20
3.4. Personaliseeritud töö kliendile – nahkmantel	23
KOKKUVÕTE	26
SUMMARY.....	28
KASUTATUD KIRJANDUS.....	29

LISAD	32
Lisa 1. Varasemalt redisainitud tööd	32
Lisa 2. Küsitluse küsimused ja vastused.....	34
Lisa 3. <i>Moodboard</i>	42
Lisa 4. Kavandid	43
Lisa 5. Tööprotsess	45
Lisa 6. Kulukalkulatsioon	48
Lisa 7. Fotod redisainitud esemetest.....	49

SISSEJUHATUS

Huvi esemete personaliseerimise vastu on mul olnud alati - olgu selleks jalgratas, auto või rõivad. Disainitudengina ma tegelikult loongi juba personaliseeritud esemeid, mis on valmistatud minu nägemuse järgi ning enda vajadusi ja maitset silmas pidades. Seevastu lõputöö käigus soovin uurida juba loodud esemete ümberkujundamist ehk redisaini või rahvakeeli „tuunimist“, millega olen õpingute käigus vaid põgusalt kokku puutunud (Lisa 1). Tegemist on olulise teemaga, kuna taaskasutus, masstootmine ja kiirmoe vähendamine muutub üha enam päevakohasemaks ning ületootmisega tekkinud prügi hulk on probleemiks. Lahendustena kasutavad paljud disainerid tooteid luues materjalid lõpuni ära, võtavad käiku loodussõbralikke alternatiive või taaskasutavad ning pakuvad oma toodetele hooldust ja parandamist, pikendamaks toodete eluiga. Redisainist räägitakse aga küllaltki vähe, kuigi ka see on üks taaskasutuse vorme, mis aitab vanadele toodetele uue elu anda ning vähendab prügi ja ületootmist.

Lõputöö eesmärk on taaskasutuse, personaliseeritud esemete üldise ajaloo, erinevate materjalide, tehnikate, võimaluste, inimeste teadlikkuse ja kaasnevate eetiliste ning autorikaitsega seonduvate küsimuste uurimine. Inimeste arvamuse ja teadlikkuse analüüsimiseks viin läbi mugavusvalimiga küsitluse, milles uurin inimeste teadmisi taaskasutusest ja redisainist, huvi redisaini kui teenuse vastu ning arvamust sellise taaskasutusvormi eetikast. Kuna redisaini käigus kujundatakse ümber juba mõne teise disaineri poolt eelnevalt loodud toodang, otsin vastuseid ka erinevatele autorikaitsega seonduvatele küsimustele, suheldes patendiametiga ning patendibürooga Käosaar.

Praktilise osa käigus valmistan redisaini ja taaskasutuse põhimõtetest lähtudes esikulahenduse. Praktiline töö koosneb jalatsipingist, nagidest ning neisse paigutatud jalatsipaarist ja rõivastest (nokkmüts, jakk). Kogu komplekt koosneb redisainitud esemetest ning proovin lahenduste puhul läbi kolm redisaini võimalust: pinna dekoreerimise, detailide lisamise/eemaldamise ning algsest esemest täiesti uue funktsiooniga eseme loomise. Loodavast komplektist eraldiseisvana valmib ka kliendile redisainitud nahkmantel, eesmärgiga proovida tööd kliendiga ja loomeprotsessis lähtuda tema nägemustest ja soovidest.

1. TAASKASUTUS JA REDISAIN

Reostamine, ületootmine, kiirmood ja ebainimlikes tingimustes olematu palga eest tooteid loovate inimeste hulk on suur ning need probleemid süvenevad. Seetõttu on paljud ettevõtted ja disainerid hakanud otsima võimalusi oma toodangu jätkusuutlikumaks ja loodussõbralikumaks muutmiseks. Hoogu koguvad ringmajanduse põhimõtted ehk jääkideta tootmine, mille lõpp-produkti saab korduvalt ringi käidelda, kasutamata uusi ressursse. Eelneva soodustamiseks on appi tulnud ka Euroopa Liit, töötades välja uusi strateegiaid ja seadusi rohelisema tuleviku nimel (Mood 2022).

Minu arvates tehakse maailmas suuri samme jätkusuutliku tuleviku poole, kuid samas tuleb arvestada juba olemasolevate esemetega, mis ei ole loodud ringmajanduslikest printsiipidest lähtuvalt. Tänapäeval jõuab üha enam selliseid vanu esemeid enne prügikasti minekut taaskasutuskeskustesse või *second hand*-poodidesse. See küll pikendab esemete eluiga, kuid lõpuks visatakse nad siiski minema. Seetõttu soovin käesoleva lõputööga ning ühtlasi ka selles peatükis uurida taaskasutust ja redisaini kui võimalust prügi vähendamisele ning vanadele esemetele uue elu andmisele.

1.1. Definiitsioon

Taaskasutus pole tegelikult midagi uut ja kõik justkui teavad, millega tegu, kuid selle defineerimine osutus keerulisemaks kui esmapilgul tundus. Eesti Keele Instituudi Ühendsõnastik (EKI 2022) annab „taaskasutusele“ kaks definiitsiooni: 1) pakendite ning muude jääkmaterjalide (prügi) ümbertöötlus uueks materjaliks; 2) vanade esemete uuesti kasutamine, sealhulgas nende värskendamine või ümberkujundamine.

Kunstist ning disainist lähtudes haakub viimane definiitsioon paremini ning identset vastet kannab ka „taaskasutuse“ uuem sünonüüm „uuskasutus“ (EKI 2022). Olen arvamisel, et mõlemal terminil on pigem üldistav tähendus, mille alla koonduvad veel eraldi alagrupid ehk taaskasutuse vormid. Sarnaselt kinnitab infot Eestis aktiivselt taaskasutust propageeriva Uuskasutuskeskuse koduleht, selgitades, et uuskasutuse alla kuuluvad korduskasutamine (*reuse*) ning *redesign* (Uuskasutuskeskus).

„Korduskasutusele“ saan Eesti õigekeelsussõnaraamatu ÕS (2018) abil definiitsiooniks küllaltki loogilise vastuse – eseme samal eesmärgil uuesti kasutamine. See tähendab, et üht eset saab korduvalt kasutada kas kohe või läbi ümber töötlemise, aga

lõppfunktsioon jääb esemel alati samaks. Näiteks kurgipurk, mida saab uuesti kurkide hoiustamiseks kasutada või erinevad korduvkasutatavad prügikotid, kõrred, toidunõud jne.

Redesign tähendab seevastu Cambridge'i sõnastiku järgi eseme disaini muutmist (Cambridge 2022) ning on seega sobiv vaste lõputöös käsitletavale teemale. Kahjuks puudub sellele aga eesti keeles sobiv vaste. Olen tihti kuulnud inimesi seda kõnekeelselt autondusest tulnud kõnekeelse väljendiga „tuunimine“ iseloomustamas, kuid ametlikuks terminiks see ei sobi. Sellist ümber kujundavat lähenemist nimetatakse tihti ka ingliskeelse väljendiga „*upcycling*“, mis Cambridge'i sõnastiku järgi tähendab vanadest esemetest või jääkmaterjalist uute valmistamist ehk ümbertöötlust (Cambridge 2022). Ümbertöötlus on küll võimalus toote disaini kardinaalseks muutmiseks, kuid minu arvates pole see sobiv termin eseme pinna kaunistamise kohta. Näiteks jalatsi pinna dekoreerimise puhul on algtoodet küll ümber kujundatud, kuid tegu pole uue esemega ning funktsioon jääb samaks. Eelnevalt toodud argumentidest lähtuvalt leian, et mõiste „*redesign*“ võtab kõige paremini kokku vahemiku korduskasutuse ja ümbertöötuse vahel ning pakun sellele antud lõputöös eestindatud nimetuse „*redisain*“.

Rääkides esemetele uue elu andmisest, peab arutama ka erinevust restaureerimise ja *redisaini* vahel. Cambridge'i sõnastikus on „*restaureerimine*“ millegi taastamine algsesse seisusse (Cambridge 2022). Taastamise puhul ei saa aga rääkida uuest elust – pigem on tegu vana elu pikendamise või täpsemalt „*taastamisega*“. Restaureerimisel on minu arvates siiski omad reeglid ning selle peamine eesmärk on eset säilitada sellisena, nagu ta algselt oli. *Redisaini* puhul on elu pikendamine vaid osa tulemist ning eesmärgiks on uuendatud välimus, mis annab esemele uue väärtuse ja muudab seda ka siis, kui funktsioon jääb samaks.

1.2. Rõivaste ja aksessuaaride taaskasutuse ajalugu

Kuigi olen märganud, et taaskasutuse propageerimine on viimaste aastakümnetega suurenenud, pole tegu üldse mitte uue tegevusega. Julgen väita, et taaskasutus on peaaegu sama vana, kui seda on inimkond ise. Sellest ajast peale, kui inimene on kandnud kehakatteid, on hakatud neid ka taaskasutama – olgu selleks rõivaste korduvkasutus nooremate põlvete poolt või nende taaskasutus uute esemete loomiseks.

Ajaloolased on leidnud Hispaanias 13 000 aastat vanuseid tõendeid taaskasutusest (Sciencedaily 2012). Täpsemalt leiti tõendeid kulunud kivist tööriistade ja relvade

taaskasutamisest. Sellele lisaks peetakse üheks vanimaks taaskasutatud materjaliks paberit, mille taaskasutus sai alguse Jaapanist. 1600. aastatel hakati Ameerikas kasutama vanu kangaid paberi tootmiseks (Remoov 2021) ning on teada ka mööda Eestit ringi liikunud „potisetudest“, kes kogusid inimestelt vastutasuks savipottidele linakangast, mis müüdi omakorda paberiveskile paberi tootmiseks (Haljasmäe 2022).

Modernsemas maailmas toimus esimene taaskasutuse laine teise maailmasõja ajal (Hand & Lock 2022). Suur osa ressursse ning materjale läks sõjategevuse toetamiseks ning see tähendas ka mõju moetööstusele, kuna prioriteediks oli sõduritele rõivaste ja varustuse tootmine. Sellega kaasnevalt oli lihtrahva valik uute rõivaste ja aksessuaaride soetamiseks piiratud ning asjale tuli läheneda loomingulisemalt. Lisaks sai ressurside nappuse tõttu paljudes riikides igapäevaseid tooteid, rõivaid ja aksessuaare osta vaid talongide alusel. Lahenduse leidmiseks loodi Suurbritannias valitsuse poolt kampaania „*Make, Do and Mend*“ ehk eesti keeles „Valmista, tee ja paranda“, mille eesmärgiks oli taaskasutuse õhutamise. Lisaks üldisele reklaamile trükiti välja ka samanimeline raamat, mis oli täis nippe ja õpetusi, kuidas esemeid parandada, uuesti kasutada, muuks tarbeks ümber töödelda, eluiga pikendada, koide kahjustustest hoiduda jne. Lähtuvalt saadud nõuannetest ja materjalide nappusest, hakkasid perenaised rõivaid valmistama kodustest materjalidest, sõjavarustuse jääkidest ning üldiselt kõigest ettejuhtuvast. Näiteks valmistati rõivaid kardinast, laudlinadest, voodipesust, telgi- ning langevarjuriidest ja paljust muust (Hand & Lock 2022).

Kunsti ja disaini ajalugu uurides olen teinud täheldanud, et 1950. aastatel hakkas mood laiali valguma. Kui siiani kandsid mehed igapäevaselt peamiselt ülikondi ja naised kleite, siis 1950. aastate noored hakkasid alternatiive katsetama. Moodi tulid t-särgid, flanellid ning nahktigid. Siiski eelnevate aastakümnete viisakas stiil veel säilis ning kirevamaid riideid kandsid pigem mäslevad noored, kuid 1960.-1970. aastatel ehk „hipi- ja diskoajastul“ olid kirevus ja ebatraditsioonilised rõivad juba igapäevane nähtus. Rõivaste mitmekesisusele andsid hoogu juurde ka populaarsust koguma hakanud *second hand*-kauplused. Neil aastatel võib juba selgelt rääkida ka redisainist, sest 1960-ndate hipide värvitud ja kaunistatud rõivaid suudab ilmselt igaüks endale ette kujutada.

1970-ndatel hakkasid redisainiga tegelema punkarid, kes värvimisele lisaks needistasid, lõhkusid, kulutasid ja õmblesid ümber oma nahk- ja teksatagisid ning

erinevaid nahast aksessuaare, nagu sõrmedeta kindad, käepaelad jpm. Tol hetkel oli sellise tegevuse peamine eesmärk punkarite protestlik eneseväljendus tarbimisühiskonna vastu (Bloomfield 2016). 1980.-1990. aastatel taaskasutus järjest süvenes. Üha enam hakati rääkima keskkonna- ja moetööstuse probleemidest. Rahva nõudlus isikupärasele ning kasutatud või ümberdisainitud moele kasvas ja hakkas tekkima mitmeid disainereid, kes leidsid taaskasutuses just endale sobiva väljendusviisi (Hand & Lock 2022).

1.3. Taaskasutuse teised valdkonnad

Lisaks disainile on taaskasutus leidnud oma tee ka kunsti. Näitena tooksin välja öko-kunsti. Osaliselt on tegu kunstiliigiga, mis käsitleb erinevaid probleeme, nagu keskkond, poliitika, loodus, reostus jne (Merton 2016). Üsna tihti kasutavad ökokunstnikud teose loomisel probleemide rõhutamiseks taaskasutust. See tähendab, et teos valmibki jääkmaterjalidest, prügist, pakenditest jne. Näiteks olen märganud, et paljud ökokunstnikud on loonud vette või randa meres oleva prügireostuse rõhutamiseks skulptuure ja installatsioone vanadest plastpudelitest.

Redisainist rääkides ei saa ma mainimata jätta autosid. Leian, et tegelikult saab juba kasutatud autode ostmist nimetada korduvkasutamiseks. Redisaini kohapealt tean, et sõidukeid on endale sobivaks ehitatud juba sellest ajast, kui esimesed sõidukid tootmisliinilt välja veeresid. Autode, eriti võistlussõidukite puhul, pakuksin sobilikuks väljendiks modifitseerimise (*modification*), mis Cambridge'i sõnastiku järgi tähendab millegi muutmist tavaliselt paremuse poole (Cambridge 2022). Samas levib rahvasuus pigem sõna „tuunimine“ (*tuning*), mis tähendab millegi häälestamist ning ametlikus keeles käib pigem muusikainstrumentide kui autode kohta (Cambridge 2022). Ma ei ütleks, et tegu on vale väljendiga, kui autot ehitatakse ümber eesmärgiga muuta seda kiiremaks, võimsamaks ja mugavamaks. Autospordis tegeletakse pidevalt sõidukite parendamise ning autojuhile sobivaks kohandamisega, et saada paremaid tulemusi võistlustel. Sama ei kehti aga tegevuse kohta, kui autot kujundatakse ümber – madaldatakse, laiendatakse, lisatakse detaile, värvitakse või kaunistatakse. Oma kogemuste põhjal võin väita, et tihtipeale ei anna need muutused sõiduomadustele midagi juurde ning võivad neid isegi hoopis halvendada. Seda tegevust võibki nimetada pigem personaliseerimiseks, kuna üldjuhul on sellise tegevuse eesmärk muuta sõidukit enda jaoks esteetilisemaks, unikaalsemaks ning isikupärasemaks.

Kuigi redisainida saab praktiliselt kõike, olen täheldanud kaht peamist valdkonda. Näiteks ühel juhul valitakse esemed, mida kantakse endaga pidevalt kaasas, nagu rõivad, aksessuaarid, jalatsid, sõidukid ning tegelikult ka oma keha, mida saab samuti mõnes mõttes neetide, tätoveeringute, meigi, jõusaali, iluoperatsioonide ja palju muuga enda järgi redisainida. Teisel juhul oleks valdkonnaks inimese enda elukeskkond. See hõlmab endas kodu, töökohta ja muid keskkondi, kus inimene peab igapäevaselt viibima.

Sisekujundus ning mööbli redisain on juba tuntud valdkonnad, kuid kuna tänapäeval viibivad inimesed üha rohkem arvutite taga, siis olen märganud, et üheks uueks redisainitavaks ning personaliseeritavaks kohaks ongi saanud arvutinurk. Tänapäevane arvutinurk on paljude jaoks omamoodi altar, mida iga arvutiomanik kujundab just endale sobivaks ning mille iga detail on hoolikalt läbi mõeldud. Kui rääkida redisainist, siis arvutite puhul on peamisteks elementideks arvuti ise ning klaviatuur. Paljud ei osta enam juhuslikku arvutit, vaid pigem ehitatakse see ise enda soovidele vastavalt nullist üles või tehakse juba olemasolev arvuti ümber – valgustatud sisu, läbipaistvad või üle värvitud korpused, värvilise valgusega ventilaatorid jne. Disainivõimalused on lõputud, rääkimata sisekomponentide valikust ning sama kehtib klaviatuuride kohta, millel saab personaliseerida isegi klõpsatuse heli.

1.4. Redisaini väärtus

Kui varasemalt sõltus taaskasutus vajadusest, võimalusest eristuda või materjalinappusest, siis tänapäeval on sellest saanud juba eetiline valik. Inimesed on teadlikumad ning mures moetööstuses aset leidvast ületootmisest, tootmisega kaasnevatest keskkonnaprobleemidest ning küsitavates tingimustes ja olematu palgaga töötavatest töölistest (Hand & Lock 2022).

1.4.1. Uute esemete redisain ehk modulaarsus

Rääkisin lõputöö esimeses pooles redisainist kui taaskasutuse võimalusest vanadele esemetele uue elu andmiseks. Samas ilmnes eelnevalt, et tegelikult redisainitakse ka kasutamata esemeid uute materjalide ja detailidega, mis esmapilgul ei tundu kuigi jätkusuutlik ning ringmajanduse põhimõtetega kooskõlas olev. Kui aga läheneda teisest küljest, siis on see just samm ringmajandusele lähemale. Siinkohal saan tuua märksõnaks „modulaarsuse“, mida Cambridge'i sõnastik kirjeldab kui tervikut, mille moodustavad eraldiseisvad osad (Cambridge 2022).

Kui varasemalt lakkas mõnel elektroonikaseadmel nupp töötamast, kaabel purunes või oli disaini iganenud, tähendas see reeglina eseme minema viskamist. Kuigi kaablit sai mingil määral parandada, jõudis ese lõpuks siiski prügikasti. Modulaarsus annab seevastu võimaluse katkise detaili hõlpsasti terve vastu vahetada. Sedasi ei pea toodet ära viskama ja osta tuleb vaid see osa, mis enam ei tööta. Lahendus on soodsam rahakotile ning säästvam loodusele. Lisaks parandamisele on modulaarsuse eelis ka see, et mõnel juhul annab see võimaluse toote disaini enda soovi järgi värskendada, mis pikendaks selle eluiga ka siis, kui inimese silmis on lahendus iganenud.

Modulaarsus on küll alles lapsekingades, kuid sellest on juba nii edukaid kui ka ebaõnnestunud näiteid. Hiljuti jõudis turule telefon ettevõttelt Fairphone, mis on valmistatud loodussõbralikest ja taaskasutatud materjalidest ning mille omanik saab hõlpsasti iga katkise detaili (ekraan, aku, kaamerad, mikrofonid, kõlarid jne) eemaldada ja terve vastu vahetada (Fairphone 2022). Näiteid olen leidnud ka arhitektuurist. Üha rohkem asutatakse ettevõtteid, kes pakuvad müügiks moodulmaju, mis on juba moodulitena valmis ehitatud koos mööbli, torustiku ja juhtmestikuga ning inimene saab alustuseks osta kasvõi ühe mooduli, mis tuuakse tema soovitud paika ning aastate jooksul saab neid välja vahetada või juurde osta. Samuti saab selliseid maju kerge vaevaga teisaldada, mis tähendab, et iga hetk saab moodulid veokile tõsta ja teisele krundile viia, andes võimaluse kolimiseks või maja maha müümiseks. Moemaailmas on populaarseks saanud erinevad vahetatavatest personaliseeritud lülidest koosnevad käevõrud, mille tuntuim lahendus pärineb Itaalia ettevõttelt Nomination (Sparkle). Lisaks kui rääkida nahadisainist, saan tuua hea näite Kõrgema kunstikooli Pallas nahadisaini osakonna tudengi Liis Tisleri eelmise aasta lõputöö käigus valminud kotikollektsiooni. Mis koosnes erinevatest vahetatavatest ja ümber paigutatavatest detailidest (Tisler 2021).

1.4.2. Esemelugu

Teadlikumad kliendid ei osta enam toodet vaid selle funktsiooni pärast. Oluline on ka toote või brändiga kaasas käiv lugu. See tähendab toote eelmist elu ehk milline oli toode alguses, kust pärinevad materjalid, mis neist muidu oleks saanud, milline oli toote ümbertöötlemise protsess ning kuidas ta võimaluse uuele elule sai (Martin *et al* 2020). Arvan, et seepärast on ka huvi taaskasutatud toodete vastu suurenenud.

Tean palju inimesi, kelle kappides seisab vanu, kulunud või moest läinud esemeid, mida nad erinevatel põhjustel ära ei raatsi visata – kas on asi inimesega olnud juba aastaid ning omab sentimentaalset tähendust või on see mälestus mõnest teisest inimesest. Põhjuseid võib olla palju, kuid kuna toode pole enam mingil põhjusel kantav või kasutatav, on ta seisma jäänud. Arvan, et taaskasutus, täpsemalt redisain, aitaks asjadele uue elu ja võimaluse anda. Samas pean mainima, et esemete säilitamiseks on ka traditsioonilisema lahendusena restaureerimine, juhul kui ei soovita disaini muutmist ning pigem oleks vaja eset vaid värskendada või korrastada. Nahkaksessuaaride puhul tean mitmeid disainereid, kes lisaks oma isiklike toodete müügile pakuvad kõrvalteenusena kliendi toodud nahkesemete taastamist. Samas on ka ettevõtteid, kes spetsialiseeruvad vaid nahktoodete korrastamisele. Taastamisteenuste alla kuuluvad õmbluste parandused, kulunud värvi taastamine, väljaveninud või katkise nahadetaili vahetamine, puhastusteenusena plekkide eemaldus jne (Fix It 2022).

2. KÜSITLUS JA AUTORIKAITSE

Lõputöö toetuseks viisin läbi juhusliku valimiga internetipõhise küsitluse (Lisa 2), mille eesmärk oli uurida inimeste teadlikkust taaskasutusest ja redisainist, selle eetilistest küsimustest ning huvist redisaini kui teenuse vastu. Lisaks palusin küsitlusele vastajatel mainida erinevaid disainereid, kunstnikke ja brände, kes nende teada tegelevad taaskasutusega, et saada selgemat pilti tegijatest Eesti disainimaastikul. Küsitlusele laekus 52 vastust, neist 75% olid naised ja vaid neljandik ehk 25% olid mehed. Vastanute vanused varieerusid 14-65. eluaasta vahel, kusjuures suurem osa vastajatest ehk 38% olid vanuses 22-24 (Lisa 2).

Lisaks eetikale tekkis mul ka erinevaid autoriõigustega seonduvaid küsimusi. Selleks suhtlesin patendiameti ning patendibüroo Käosaarega ning uurisin redisaini autoriõigustega kooskõlas olevaid piire, kuna redisainides ei valmistata esemeid algmaterjalist, vaid soovitakse muuta juba kellegi teise poolt eelnevalt loodud tooteid.

2.1. Teadlikkus ja kokkupuude

Esmalt uurisin inimeste teadlikkust spetsiifiliselt rõivaste ja aksessuaaride taaskasutuse kohta. Tulemused näitasid, et vaid 7,7% vastanutest ei teadnud midagi ning 3,8% ei teadnud eriti palju. Kõige enam vastanutest midagi siiski teadsid - niimoodi vastanuid oli 61,5% ning 9,6% vastanutest teadis teemast väga palju. Lisaks 17,3% tegelevad ka ise rõivaste või aksessuaaride taaskasutusega (Lisa 2).

Uurisin lisaks, kui palju kõigist vastanutest on üldiselt midagigi taaskasutanud. Selgus, et vaid 15,4% vastanutest pole midagi taaskasutanud. Ülejäänud vastanutest on kas lasknud midagi ümber teha või on seda ise teinud. Isetegijate hulk oli kindlas enamuses ehk lausa 73,1% vastanutest on midagi ise taaskasutanud ja ümber teinud ning 21,2% on lasknud kellelgi teisel teha (Lisa 2).

2.2. Tarbimisharjumused

Selles osas uurisin inimeste tarbimisharjumusi esemete ostmise ning utiliseerimise kohta. Esmalt küsisin, kust ostetakse rõivaid ja aksessuaare ning põnev oli näha, et kuigi ennustasin kiirmoekette kõige populaarsemaks vastuseks, siis tegelikult olid selleks väga napilt hoopis taaskasutuskeskused (73,1%). Kiirmoekettide vastusevarianti valiti peaaegu sama palju (71,2%). E-poodidest ostab tooteid 42,3% vastanutest. Nende järel olid interneti

ostu-müügi saidid ning platvormid (25%), nagu Facebook Marketplace, Osta.ee, Okidoki, Soov, YAGA ja paljud teised. Vastanute seas oli ka inimesi, kes valmistavad endale rõivaid ja aksessuaare ise (17,3%) või ostavad neid Eesti või välismaa disaineritelt (15,4%). Kõige vähem valiti vastusevariantideks turgu või väikseid rõivapoode (13,5%) ning välismaa ja outlet-poode - mõlemaid vaid 1,9% (Lisa 2).

Järgnevalt uurisin, mida tehakse vanade rõivaste, aksessuaaride või jalatsitega, mida ei vajata, kuid mis on siiski veel kasutuskõlblikud. Kõige populaarsem vastus oli taaskasutusse viimine (78,8%) ning pooled (50%) vastanutest annetasid oma esemeid. 34,6% vastanutest viskaksid oma vanad esemed prügikasti. Leidus ka neid, kes esemeid ise taaskasutavad (30%) ning neid, kes ei raatsi ära visata ega ära anda, kuid ei kannu ka ise ja jätavad esemed lihtsalt kappi seisma (21,2%). Vähepopulaarsed vastused olid maha müümine (5,8%), tööriieteks kasutamine (3,8%) ning ühe vastanu sõnul kannab ta oma riided ribadeks (Lisa 2).

2.3. Redisaini potentsiaal

Järgnevalt uurisin inimeste arvamust redisaini kohta ning kas see muudaks või mõjutaks midagi nende senises käitumises. On märkimist väärt, et ainult üks vastanu ei pidanud redisaini vajalikuks ega näinud selles potentsiaali, ülejäänud kiitsid selle heaks.

Täiendavate küsimuste vastused olid samuti positiivsed – 88,5% vastanutest ostaks uue eseme asemel kasutatud, kui selle saaks ümber kujundada, 92,3% ostaks juba redisainitud tooteid, 90,4% jätaks vanu esemeid minema viskamata, kui neid saaks redisainida ning 86,5% omab esemeid, millel on redisaini potentsiaali (Lisa 2).

2.4. Redisaini eetika

Arvestades seda, et redisaini ja ka taaskasutuse puhul üldiselt on algseks esemeks siiski juba kellegi poolt loodud ese ja disain, siis tekib kõigele lisaks küsimus, kas see on ka eetiline ning mis piirini. Leian, et redisaini saab jagada kolmeks erinevaks astmeks ning seetõttu küsisin inimeste arvamust iga astme kohta (Lisa 2).

Esiteks küsisin, kas kellegi teise loodud eseme ümber kujundamine on eetiline, kui vaid toote pinda dekoreerida (värvida, kaunistada). 86,5% vastanutes arvas, et see on eetiline, kui tegu on isikliku esemega ning seda teha isiklikuks tarbeks. 76,9% arvas, et see on eetiline, kui seda tellimustööna teha ehk klient toob oma ostetud toote ning palub selle

redisainimist. Juba redisainitud toodete müümine on eetiline 32,7% vastanute arust (Lisa 2).

Teiseks uurisin toodete ümber kujundamise eetilisust, kui toote lõikeid ja detaile lisada või eemaldada. 86,5% vastanutes arvas, et see on eetiline, kui tegu on isikliku esemega ning seda teha isiklikuks tarbeks. 75% arvas, et see on eetiline, kui seda tellimustööna teha. Juba redisainitud toodete müümine on eetiline 32,7% vastanute arust (Lisa 2).

Viimasena uurisin toodete ümber kujundamise eetilisust, kui algsest esemest täiesti uue funktsiooniga ese luua. 88,5% vastanutes arvas, et see on eetiline, kui tegu on isikliku esemega ning seda teha isiklikuks tarbeks. 86,5% arvas, et see on eetiline, kui seda tellimustööna teha. Juba redisainitud toodete müümine on eetiline 65,4% vastanute arust (Lisa 2).

Toon märkusena välja, et kõigil kolmel küsimusel oli valikus ka neljas variant – mille järgi pole redisainimine mitte mingil juhul eetiline. Kõigil kolmel juhul ei valitud seda vastust kordagi. Üks vastanu mainis lisakommentaarina, et tema arvates on teise disaineri poolt loodud toote ümberkujundamine eetiline siis, kui toode on juba määratud äraviskamisele (Lisa 2).

2.5. Taaskasutus Eestis

Teadlikkus Eestis tegutsevatest kunstnikest, disaineritest ja brändidest, kes tegelevad mingis vormis taaskasutusega, jagunes suuresti pooleks. Vaid veidi alla poole vastanutest (48,1%) teavad selliseid tegijaid. Järgnevalt on nimekiri kunstnikest ja brändidest, kelle nimed küsitlusest välja tulid (Lisa 2):

- **Reet Aus** – Eestis üks tuntuimaid taaskasutuse vallas tegutsevaid disainereid. Valmistab rõivaid masstootmise lõigetest üle jäänud kangajääkidest ning redisainib äraviskamisele määratud esemeid (Reet Aus).
- **Tiina Karu (Andron)** – Tuntud Eesti nahadisainer, kes keskendub peamiselt nahkaksessuaaridele ning eritellimusena valmistatud toodetele (Andron). Lisaks pakub toodetele redisaini ja taastamise teenust.

- **Kairi Lentsius** – Jätkusuutlik moedisainer, kasutab võimalikult palju jääke (nt puit mööblitehastest). Redisaini kohapealt valmistab vanadest sõjaväetelkidest rõivaid ning aksessuaare (Lentsius).
- **Marit Ilison** – Moedisainer, on loonud kollektsiooni Nõukogude Liidu aegsetest villatekkidest (Marit 2022).
- **Kira jalanõud** – Jalatsid, mille taldade valmistamisel on kasutatud vanu autorehve (Kira 2022).
- **Woola** – Jääkvillast valmistatud ümbrikud, pakkematerjal ning pudelitaskud (Woola 2022).
- **Nordhale** – Müüvad erinevaid vilditööstuse jääkidest valmistatud aksessuaare (Nordhale 2020).
- **Craftory** – Valmistavad erinevaid nahkaksessuaare. Toodetele pakutakse tasuta hooldust ja parandust ning kui klient tunneb, et ei vaja enam ostetud toodet, saab selle neile tagasi viia ning toode kas taastatakse ja müüakse edasi või taaskasutatakse nahka pakendusel ning metalldetailidele uutel toodetel (Craftory). Lisaks korraldavad nad pop-up poode ja töötubasid, kus saab lisaks toodete ostmisele valmistada ka ise nahajääkidest aksessuaare.
- **Woolish** - 100% taaskasutatavast ja biolagunevast meriinovillast tooted (Woolish).
- **Annika Kiidron** – Vanadest tikitud maalidest valmistatud rõivad (Bakhoff 2020).
- **Stella Soomlais** – Taaskasutusega tihedalt tegelev nahadisainer. Tema poolt toodetud nahkaksessuaare on võimalik ostmise asemel ka laenutada. Lisaks pakub ta ostetud toodetele hooldus- ja parandusvõimalusi, võimalust ostetud esemeid tagastada ning valmistab neist uusi väiksemaid tooteid (Stella Soomlais).
- **Folkloregoods** – Rõivaste parandusteenused, taaskasutatud ning jääkmaterjalidest valmistatud rõivad. Lisaks on võimalik osta kasutatud rõivaid ja sisustusaksessuaare ning kodumaiste disainerite toodangut (Folklore 2022).
- **Mari Upcycle** – Mööblitööstuse jääkidest kotte valmistav disainer (Mari Upcycle).
- **Woke Customs** – Personaliseeritud pinnadekoratsioonidega redisainitud jalatsid (Woke 2022).

2.6. Autorikaitse

Kui eelnevalt mainitud sõidukite ümberehitamine ning sellise auto edasi müümine on seadusega igati kooskõlas, siis soovisin uurida, millised piirid tekivad autorikaitse ja seaduse poolt, kui hakkab redisainima moetoöstuse toodangut. Selleks suhtlesin Anneli Kapiga patendibüroost Käosaar ning Patendiametiga, kust sain vastuse intellektuaalomandi õiguse osakonna direktorilt Cady Kaisa Riveralt. Järgnev peatükk toetub saadud vastustele.

Rääkides redisainist isiklikuks tarbeks, siis on see lubatud autoriõiguse seaduse § 18 alusel, eeldusel, et tegevusel puuduvad ärilised eesmärgid. Sellisel juhul puudub vajadus autori nõusolekuks ning autoritasu maksmiseks (Rivera 2022). Ka Anneli Kapi sõnul pole küll suur osa masstoodetavaid riideesemeid autoriõigusega kaitstavate teosed, kuid tuleks arvestada disainiomaniku õigustega. Seda nii isikliku tarbe kui ka redisainitud toodete müügi või teenusena valmistamise puhul.

Selgub, et tegemist on keeruka teemaga, millele ühtset jah/ei vastust ei ole (Kapp 2022). Iga toode on erinev ning iga bränd kaitseb seda erinevalt. Üldiselt on nii, et mida suurem ja tuntum on bränd, seda suurem on õigusrikkumise oht. Seepärast tuleks iga toote puhul jälgida esmalt, kas ja kuidas on paigutatud kaubamärgid ehk logo või brändi nimi ning kui palju on neid näha. Redisainimine on võimalik, kui kaubamärgid puuduvad ning redisainides pole algne toode tuvastatav. Lisaks kaubamärkidele tuleb arvestada ka disainilahendustega. Võib tekkida olukord, kus mõni lahendus [näiteks spetsiifiline lõike kuju, mõne detaili (näiteks nõöbi) kujundus või paigutus, õmblused jne], on registreeritud kaubamärgina või kaitstud disainiomaniku õigustega (Kapp 2022). Selle põhjal saan aru, miks suurem hulk taaskasutuse ja redisainiga tegelevaid disainerid keskenduvad pigem vanadest toodetest uue funktsiooniga esemete loomisele.

Autorikaitsega seotud teema kokkuvõtteks arvan, et redisaini projekti alustades tuleks esmalt põhjalikult erinevate autorikaitset, intellektuaalomandit ning kaubamärki puudutavate seaduste ning nende uuendustega tutvuda. On võimalik, et selle lõputöö lugemise hetkeks on seadused muutunud. Järgmisena tuleks iga toote puhul individuaalselt andmebaasidest kontrollida, kas ja millised kaubamärgid ning disainilahendused on registreeritud ning kaitstud. Vajadusel ja võimalusel võib ühendust võtta ka brändi endaga, et küsida nõusolekut sellise projekti läbi viimiseks. Kahjuks pole see tihti suurte või vähetuntud brändide puhul võimalik.

3. PRAKTILINE TÖÖ

Uurides taaskasutusega seotud erinevat infot jõudsin järeldusele, et redisainist lähtuvad korduvkasutuse võib jaotada kolmeks astmeks – 1) pinnatöötlus, 2) detailide lisamine, eemaldamine või ümber kujundamine, 3) täielik ümber disainimine ehk uue funktsiooniga eseme loomine. Praktilise tööna soovin läbi proovida kõik eelmainitud kolm astet. Esimesena redisainin jalatsipaari, kus dekoreerin vaid esemete pinda. Teise tööna lisan nahast detaile nokkmütsile ja jakile. Kolmandana redisainin kulunud rula ümber esikupingiks koos jalatsiriiuli ning seinale kinnituvate nagidega. Kuna seon eelmainitud esemed ühtseks komplektiks, soovin eraldiseisvana lisaks neljanda tööna redisainida kliendile tema enda soovidest lähtuva nahkmantli.

Otsustasin, et proovim komplekti loomisel kasutada võimalikult palju oma kodus olevaid töövahendeid ning kasutada ära võimalikult palju materjalijääke, mis on varasematest projektidest ja koolitöödest üle jäänud. Seevastu nahkmantli puhul valisin vajadusel ka uusi materjale ning käsitsi õmblemise asemel kasutasin masinat.

3.1. Pinna dekoreerimine - jalatsid

Pinna dekoreerimiseks valisin valged vabaaja jalanõud (vt Foto 1), mis andsid hulganisti võimalusi erinevateks kujunduslahendusteks.

Nii jalanõude kui ülejäänud esemetega alustasin tööprotsessi visanditest ja kavanditest (Lisa 4, illustratsioon 1). Loodava komplekti (jalatsid, müts, jakk ja esikulahendus) läbiv esteetika on inspireeritud õpingute käigus valminud sõidukinnastest (Lisa 3), mille kujundusel sain inspiratsiooni 80ndatest, neoontuledest, *synthwave*-muusikast ning klišeelikust märulifilmi autojuhist päikeseloojangusse sõitmas.

Foto 1. Jalatsid enne redisaini

Tegelikult olen sarnase eesteetikaga disaine loonud esimesest Pallase õppeaastast saati, mistõttu arvan, et see oleks kõige parem valik koolitee kokku võtmiseks (Lisa 1).

Edasi jätkasin jalatsite ettevalmistusega. Esimese sammuna eemaldasid paelad ja puhastasin tooteid vee ja majapidamises leiduva puhastusvahendiga Cif. Veendumaks, et värv pinnale paremini kinnituks, karestasin vastavaid kohti lihvvillaga („karukeelega“) ja puhastasin atsetooniga.

Jalatsite pinda dekoreerisin akrüülvärvidega (Lisa 5, foto 11). Kuna täielik katmine nõudis mitut värvikihti ning niiske kihi üle värvimine ajab värvi laiali ja pind jääks ebaühtlane, siis kiirendasin kuivamisprotsessi juuksefööniga, mis kuivatas värvi sekunditega. Pärast pindade värvimist lisasin tootele musta veekindla markeriga lisadetaile ning seejärel eemaldasid atsetooniga värvi kohtadest, kus värv oli üle ääre läinud. Viimase sammuna lisasin uued musta värvi kingapaelad ja töötlesin jalanõusid pinna kaitsmiseks neutraalse kingakreemiga, mis annab nahale õrna läike ning kaitseb jalatseid ja loodud kujundust kahjustumise eest.

3.2. Detailide lisamine või eemaldamine – nokkmüts ja jakk

Foto 2. Nokkmüts ja jakk enne redisaini

Kui enamasti lastakse ettevõtete promorõivastele logod ja kujundused peale trükkida või luuakse embleemid eraldiseisva detailina, mis õmmeldakse või mõnel juhul ka triigitakse rõivastele, siis soovisin teise astme esemete puhul proovida brändi kujunduse loomist enda kodus olevate käepäraste vahenditega. Selleks mõtlesin välja proovibrändi „Sundown

driving“ ning valmistasin Adobe Illustratoris logokavandid ja katsetasin paigutusvõimalusi (Lisa 4, illustratsioon 2).

Embleemide loomisel kasutasin musta mööblinaha jääki. Esmalt puhastasin ja matistasin naha pinda ning seejärel kandsin sellele valge tindipliiatsiga paberist šabloonide abil kujunduse piirjooned (Lisa 5, foto 12). Tekstid otsustasin valmistada ristpistes õmblustega. Selleks augustasin naha õmblusmasinaga või augusturattaga mööda piirjoont liikudes (vt Foto 3), veendumaks, et tekstide õmblusaugud saavad täpsed ja võimalikult ühtlaste vahedega. Seejärel vahatasin niidid mesilasvahaga. See vähendab niidi sõlme minemise riski, hoiab seda tugevamini kinni ning vähendab selle „karvaseks“ muutumist. Lõpuks õmblesin käsitsi läbi ette tehtud aukude ning vajadusel suurendasin auke naaskli abil.

Foto 3. Õmblusaukude valmistamine

Kujunduse loomiseks piirasin värvitavat pinda maalriteibiga. Värvimiseks kasutasin akrüüle ning protsess toimus identselt jalatsite värvimisega: mitu kihti, vahekuivatused fooniga, väiksemad lisadetailid veekindla markeriga, ülevärvitud kohtadelt värvi eemaldamine ning viimaks töötlus kingakreemiga. Seejärel lõikasin nahatükid mõõtu, augustasin servad sama tehnikaga nagu tekstid, ning seejärel õmblesin detailid jakile ja mütsile (Lisa 5). Alternatiivse lahendusena oleks saanud detailid teha ka eemaldatavaks näiteks takjapaeltega, mis oleks lihtsustanud rõivaste pesu ja hooldust. Kuna lõin esemed endale, siis otsustasin nad siiski isiklikust eelistusest õmblustega lahendada, mille puhul on ka eemaldus ja uue detailiga asendamine võimalik, kuid keerukam.

3.3. Ümbertöötlus ehk uue funktsiooniga toote loomine – esikulahendus

Foto 4. Rula enne redisaini

Komplekti siduvaks esemeks valisin vana ja kulunud rula (vt Foto 4), mis sai endale läbi redisaini täiesti uue funktsiooni. Rulalauast valmistasin pingi koos jalatsiriuliga. Arvan, et rulalaud on suurepärane pingi materjaliks, kuna see on loodud kannatama inimese keharaskust ning hüppeid ja maandumisi. Kindlasti on kasutatud rula struktuur aja jooksul nõrgenenud ning pole samaväärne uue lauaga, kuid toolina peab ta kannatama vaid istuva inimese raskust. Lisaks lauale jäävad rulast üle ka sillad („trukid“), millele rattad kinnituvad ning seetõttu otsustasin neist valmistada riidenagid. Üle jäänud rattad leidsid endale uue omaniku ning seeläbi sai rula 100% taaskasutatud.

Pingi valmistamiseks eemaldasin esmalt kruvid ja poldid, mis võimaldas rula osadeks võtta. Seejärel puhastasin laua ja valmistasin paberist šabloon, mille järgi sain võtta mõõte porolooni ning kattenaha jaoks. Kuna puudus piisavalt suur nahatükk rula katmiseks, õmblesin käsitsi kokku kaks nahariba ning dekoreerisin õmbluskoha värvilise tepinguga (Lisa 5, foto 13). Õmblusteks kasutasin augustamiskahvleid ning vahaniiti. Seejärel kandsin poroloonile šabloonile abil piirjooned ja lõikasin sobiva tüki välja, mille aerosoolliimi abil rulale kinnitasin. Järgmiseks liimisin poroloonile eelnevalt kahest nahast kokku ühendatud detaili ja hakkasin seda servadest rulalaua põhjale venitama. Kuna töötasin jääkidega, oli kattenahk servadest küllaltki ebaühtlane ning mingi osa sain põhjale käsitsi venitada, kuid mingi osa nõudis näpitsate kasutust. Servade põhjale kinnitamiseks kasutasin klambripüstolit. Põhja katmiseks kasutasin musta kunstnaha jääki, mille kinnitasin servadest samuti klambripüstoliga.

Jalgade valmistamiseks kasutasin vana köögitooli (vt Foto 5), mis ootas minema viskamist või restaureerimist, kuna oli üleni pragunenud ning iga hetk katki murdumas. Kuna antud tooli jalad olid üllatavalt heas seisukorras, sain vähemalt sellele osale toolist uue elu anda.

Foto 5. Tool, millelt pink jalad sai

Esmalt eemaldasid jalgadelt lihvpaperiga ning noaga kraapides värvi. Kuna rula oli toolist kitsam ning soovisin pingile lisada ka riuli, tuli jalgadele valmistada uued vahepulgad, mis omavahel ühendades moodustaksid rulalaua alla justkui raami. Seeläbi ei hakka pink kõikuma, tekib võimalus riuli valmistamiseks ning pole ohtu, et jalad alt murduksid. Kahe lühema pulga jaoks sain kasutada juba tooli originaal vahepulga auke, kuid kahe pikema pulga jaoks tuli jalgadesse eraldi augud puurida. Enne järgmist sammu proovisin kõik detailid kokku panna, veendumaks et kõik klappib (vt Foto 6). Seejärel lõikasin 1 cm laiusest ümarast puittalast sobiva pikkusega pulgad. Lisaks lõikasin vanast puitlauast kaks ühepikkust klotsi, mille ära lihvisin ja mõlemasse võrdselt kaks auku puurisin, kuhu jalgade ülemised otsad kinnitada saavad. Seejärel puurisin ka klotsidesse ja jalgadesse augud kruvide jaoks, vältimaks, et kruvide kinnitusel puit lõhki läheks. Pärast seda lakkisin kõik puitdetailid üle kahe kihi puidulakiga ning peale kuivamist kruvisin raami kokku.

Foto 6. Raami detailide kokku proovimine

Järgmise sammuna kruvisin raami rulalaua põhjale. Riuli valmistamiseks kasutasin riidest rihmapaelade jääke, mille keerasin otstest üle pikemate pulkade pingule ning õmblesin kinni. Viimase sammuna hõõrusin kattenaha üle musta kingakreemiga, mis peitis ära ka nahajääkidel esinenud kriimud ja defektid.

Foto 7. Osadeks võetud rula sillad

Nagide valmistamist alustasin rula sildade osadeks võtmisest ning puhastamisest. Selleks kasutasin piduripuhastusvahendit (vt Foto 7), mis on ideaalne vahend erinevate õlide maha pesemiseks. Puhastasin hoolikalt kõik detailid ning eriti pöörasin tähelepanu sildade otsakeermetele, kuhu oli ajaga rattalaagritest õli kogunenud. Seejärel katsin sildade põhjad õhukese kindanahaga, surudes vajadusel kondiga nahka paremini ümber detaili. Järgmiseks matistasin silladetaile lihvvillaga, puhastasin, katsin kahe kihi aerosoolkrundiga ning seejärel mattmusta aerosoolvärviga. Pärast kuivamist kruvisin detailid kokku ning sellega sai esikukomplekt valmis.

3.4. Personaliseeritud töö kliendile – nahkmantel

Viimase tööna proovisin rediseainimist kliendile. Kuna leian, et mu oskused pole veel piisavad, otsustasin kliendiks võtta oma elukaaslase, kellele rediseainisin nahkmantli (vt Foto 8). Oli näha, et enne üldist ümberkujundamist vajab toode omajagu hooldust. Mantel oli palju kulunud - peamiselt naha servadest, murdumiskohtades ja tasku avade ümbrustes. Lisaks oli mitmeid kriime mantli alaosas ning silmnähtav kriim paremal õlal (vt Foto 9). Suurematest defektidest jäi silma sulanud auk voodril ning samuti ümmargune, tõenäoliselt augurauaga välja löödud umbes 2 cm diameetriga auk.

Kuna kliendile jäid varrukad lühikeseks, oli ta sooviks võimalusel nende pikendamine. Lisaks soovis ta mantli lühemaks tegemist ning vöörihma lisamist. Disaini poolest sain küllaltki vabad käed. Oli oluline, et see eristuks keskmisest tänavapildis olevast nahkmantlist, kuid oleks samas vaoshoitud ja pigem monokroomses koloriidis.

Foto 8. Mantel enne redisaini. Modell: Jessica Tops

Pärast esmaste juhiste saamist hakkasin toodet kavandama ning erinevaid disainlahendusi välja pakkuma. Juhendaja avastas huvitava lahenduse, milleks oli nõopide asendamine rõngastega ning ka kliendile meeldis see mõte. Lisaks oli mul algselt kindel plaan tumedama hõbedase akrüülmarkeriga mantlit dekoreerida ning keskendusin kavandeid

auk nahas, kulumisjalg varrukai

luues eelkõige sellistele dekoratsioonidele (Lisa 4, illustratsioon 3).

Kuna klient soovis mantlile ka vööd, proovisime rihmapaelaga võimalusi selle kinnitamiseks ning paigutamiseks. Paela sai kasutatud ka eelneva rulapingi riuli valmistamisel. Katsetuste käigus avastasin, et antud pael on lisaks kinnitusvahendile ka väga sobiv vahend mantli dekoreerimiseks ning seepärast katsetasin kavandites ka disainlahendusi samalaadsete paeltega. Eelkõige tekkis mul idee varrukate pikendamiseks läbi käeakssuaaride, mis saavad alguse sõrmedest ning põimuks edasi varrukatele (Lisa 4, illustratsioon 3).

Kui olime sobiva disaini kokku leppinud, alustasin tööd vanade nõopide eemaldusest ning voodri vajalikest kohtadest lahtiharutamiselega. Esmalt võtsin käsile varrukad, et näha, kui palju õnnestub nahka lahti voltides neile pikkust juurde saada. Varrukad pikenesid umbes 1,5-2 cm, mis oli kliendile piisav. Järgmiseks harutasin lahti mantli alumise serva, kus naha kulunud murdekoht oli ideaalne nahahooldusvahendite katsetamiseks, sest mantli lühendamise käigus lõikasin selle osa niikuinii ära. Kuna erinevad vahendid andsid suhteliselt sarnaseid tulemusi ning valmistasin toote elukaaslasele, otsustasin uurimuse huvides läbi katsetada kolm erinevat nahahooldusvahendit (vt Foto 10.). Selleks jagasin mantli kolmeks ning töötlesin iga sektsiooni erineva vahendiga.

Foto 10. Nahahooldusvahendid: TRG the One must kingakreem mesilasvahaga, matt nahalakk, Fiebing's must sadulaseep

Kokkuvõtvalt jätsid kõik tooted sarnase tulemuse ning peale vaadates ei saaks aru, et on kasutatud erinevaid vahendeid. Enne peale kandmist niisutasin iga aine puhul naha pinda märja lapiga, et tooted paremini sisse imbuksid. Kõige mugavam oli peale kanda kingakreemi tänu selle akrüülvärvi laadsele tekstuurile. Ka nahalakki oli hea peale kanda, kuid see imbus väga ruttu sisse ning nõudis tänu tugevale lõhnale ventileeritud ruumi.

Kuna sadulaseep oli kõige paksema tekstuuriga, nõudis see ka rohkem sisse hõõrumist. Tulemus jäi sarnane kingakreemiga. Nahalakk pani pinda veidikene rohkem läikima ning jättis materjalist kallima mulje. Üldjoontes on vahendite erinevus siiski pea märkamatu ning nad kõik värskendasid naha pinda, taastasid kulunud kohad ja õrnemad kriimud.

Peale töötlust jätsin mantli ööseks kuivama ning järgmiseks sai ääristatud varrukad, kinnitatud neile rihmad, õmmeldud seljale rihmast detail, vahetatud välja rihma tripid, lõigatud lühemaks mantli alumine serv ning valmistatud see ette õmblemiseks (Lisa 5, foto 14). Parema tulemuse huvides lasin voodri õmblejal külge õmmelda. Lisaks lasin nahadetailile laseriga graveerida personaalse tsitaadi: „*It is only with the heart that one can see rightly*“, mis pärineb mu elukaaslasele hingelähedasest raamatust „Väike prints“ autorilt Antoine de Saint-Exupéry. Detaili lasin õmblejal voodrile õmmelda.

Viimaste sammudena sai lisatud tripp mantli riputamiseks, õmmeldud külge rõngasnööbid, valmistatud nahast detailid käeakssuaarideks ning lisatud trukid käerihmade kinnituseks. Kuna hõbedased rõngadetailid olid juba piisavalt silmatorkavad, leidsime, et lisadekoratsioonide seljale maalimine oleks juba liiast ning erinevate detailide kooslus oleks läinud ülemäära kirevaks.

Kuigi kliendiks oli mu oma elukaaslane, oli siiski väga põnev luua midagi koostöös kliendiga. Kuigi disaineriks olin mina ise, pidin toodet redisainides lähtuma kliendi soovidest ning minu ülesanne oli kliendi nägemuse ellu viimine. Lõppkokkuvõttes jäi klient tootega väga rahule ning soovib seda juba esimesel võimalusel kandma hakata. Samuti sai täidetud eesmärk luua linnapildis eristuv, kuid samas tagasihoidlik ja elegantne mantel.

KOKKUVÕTE

Lõputöö eesmärk oli toodete personaliseerimise ja taaskasutuse, nende ajaloo, erinevate materjalide ning võimaluste uurimine. Lisaks tahtsin välja selgitada, kui teadlikud on inimesed taaskasutusest ja redisainist ning otsisin vastuseid redisaini eetika ja autorikaitsega seonduvatele küsimustele.

Inimeste teadlikkuse uurimiseks viisin läbi küsitluse, mille tulemusena selgus, et enamik inimesi on vähemalt mingil määral taaskasutusest teadlikud. Leidus vähe neid, kes vastasid, et ei tea asjast midagi. Vastustest tuli ka välja, et väga suur hulk inimesi on lasknud vanu esemeid taaskasutada, teevad seda ise või viivad vanad esemed minema viskamise asemel taaskasutuskeskustesse. Samamoodi ostab suurem osa vastanutest rõivaid ja aksessuaare erinevatest taaskasutuskeskustest või *second hand*-kauplustest, kuigi umbes sama palju inimesi tarbib endiselt ka kiirmoodi. Kokkuvõtvalt saab küsitluse põhjal öelda, et kõik vastanud pooldavad vähemal või suuremal määral taaskasutust, vaid üks inimene ei pidanud redisaini vajalikuks. Selgus, et kõik küsitlusele vastanud peavad redisaini erinevate mööndustega eetiliseks.

Redisainiga seonduvate autorikaitset ja seadusi puudutavatele küsimustele vastuste leidmiseks suhtlesin patendiametiga ning patendibürooga Käosaar. Üldjoontes tuli mõlema jutust välja, et redisaini näol on tegemist keerulise teemaga. Kuigi mõne seaduse põhjal redisainile piire ei seata, tuleb arvestada ka teiste, näiteks kaubamärgiseadusega ning patenteeritud disainilahendustega, mille kasutus võib olla keelatud. Seetõttu tuleks lähtuda igale tootele seaduste põhjal individuaalselt ning enne redisaini teha põhjalikult selgeks, kui palju on konkreetne toode kaitstud ning kas ja kui palju tohib seda ümber kujundada.

Praktilise töö käigus valmis läbi redisaini algselt plaanitud esikulahendus koos sinna kuuluva jalatsipaari, nokkmütsi ja jakiga ning lisaks eelnevast eraldiseisev nahkmantel kliendile. Komplekti loomise käigus proovisin kasutada võimalikult palju koduseid töövahendeid ning taaskasutada materjale. Mantli ümbertegemisel kasutasin seevastu nahaõmblusmasinaid ning erinevaid uusi materjale, millega saavutasin parema tulemuse. Kuigi nahadisainerina on mul kodus ka tööriistu, mida tavainimesel ei pruugi olla, saan kogemuse põhjal siiski järeldada, et soovi korral saaks inimesed oma isiklikke esemeid vajadusel ka ise ümber teha.

Praktiline töö andis mulle palju kogemusi redisainimisest. Lisaks õppisin milliseid piire võib seada jääkmaterjal. Näiteks peab arvestama, et materjal ei pruugi olla soovitud suuruses, sellel võib olla mitmeid defekte ning erinevate probleemide lahendamisele tuleb loominguliselt läheneda. Veel proovisin läbi erinevaid nahahooldusvahendeid ja nende eripärasid, millega oskan tulevastes nahatöodes ka arvestada. Esemete redisainimine on väga põnev protsess ning kindlasti jätkan tulevikus taaskasutuse teemaga tegelemise ja enda oskuste arendamisega. Loodan, et mu lõputöö on informatiivseks materjaliks ka teistele taaskasutusest, eelkõige redisainist, huvituvatele inimestele, kes soovivad sellega alustada või seda teemat uurima hakata.

SUMMARY

The aim of my thesis „Upcycle Through Fashion Accessory Redesign“ was to explore redesign as an alternative way to give new life to old already existing fashion products. Since there is not a perfect term for redesign in Estonian, I started the written part by analysing different terms to find the most suitable one. First chapter also includes history of upcycling in fashion and other fields. In addition, how is upcycling and redesign relevant in today's world and what value they have.

In the second chapter I analysed a survey that I conducted in order to get clearer picture of the awareness of upcycling, consumer habits and opinions on redesign and its ethics. Turned out that most of the people know a thing or two about upcycling and they think that upcycling and redesign are great and in one way or another ethical ways to give new life to old products. I found out that most of the people buy fashion products from second hand stores - they resell, upcycle or donate old products. At the same time, almost the same amount of people still buy products from fast fashion brands.

In addition to the survey, I had some questions about the legal point of redesign. For that I contacted The Estonian Patent Office and patent office Käosaar to find out if redesign is even legally allowed and what do I have to take into account when I start redesigning products that are already designed and sold by another brand or designer. Turned out that it is a complicated topic and when I start redesigning a product, I have to be completely sure that I don't violate original brand's trademarks nor design solutions.

As a result of the project, I created a bench with a shoe rack, coat rack, jacket, hat and a pair of shoes, all of which were redesigned products. In addition I redesigned a leather coat for a client. All of the products turned out successfully and the client was very pleased with the result. I enjoyed the redesign process and I am definitely going to keep improving my skills and exploring this topic in the future.

KASUTATUD KIRJANDUS

Andron [www] <https://www.tiinaandron.com/creator-cfip> (28.05.2022)

Bakhoff M. (2020) Annika Kiidron-Roomets: inimesed tikivad, et põgeneda koduvägivalla eest. *Eesti Rahvusringhääling*. 9. oktoober [www] <https://kultuur.err.ee/1145072/annika-kiidron-roomets-inimesed-tikivad-et-pogeneda-koduvagivalla-eest> (28.05.2022)

Barnes and noble (2022) Miami Vice: Season One [www] <https://www.barnesandnoble.com/w/dvd-miami-vice-season-one/29731795> (28.05.2022)

BlameAred (2021) Drive movie wallpaper. *DeviantArt*. 11. April [www] <https://www.deviantart.com/blameared/art/Drive-movie-wallpaper-1920x1080-Ryan-Gosling-876021689> (28.05.2022)

Bloomfield J. (2016) Punk: The Ultimate Fashion Statement. *Roundhouse*. 7. July [www] <https://www.roundhouse.org.uk/blog/2016/07/punk-the-ultimate-fashion-statement/> (01.05.2022)

Cambridge University Press. (2022) *Cambridge dictionary*. [www] <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (31.04.2022)

Craftory [www] <https://craftory.com/> (28.05.2022)

Eesti Keele Instituut. (2022) *EKI ühendsõnastik 2022*. [www] <https://sonaveeb.ee> (31.04.2022)

Eesti Keele Sihtasutus. (2018) *Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018* [www] <https://www.eki.ee/dict/qs/> (31.04.2022)

Fairphone (2022) [www] <https://www.fairphone.com/en/> (02.05.2022)

Fix It (2022) Bag repair services [www] <https://fixituae.org/bag-repair-services/> (28.05.2022)

Folklore (2022) [www] <https://folkloregoods.co/> (28.05.2022)

Haljasmäe R. (2022). Kirjavahetus, 13. mai.

Hand & Lock. (2022) Upcycling through the ages. *Hand & Lock*, [www] <https://handembroidery.com/upcycling-through-the-ages/> (01.05.2022)

Kapp A. (2022). Kirjavahetus 11. mai.

Kira Sustainable (2022) [www] <https://kirasustainable.com/> (28.05.2022)

Lentsius Design [www] <https://lentsiusdesign.com/> (28.05.2022)

Mari Upcycle Studio [www] <https://www.facebook.com/MariUpcycleStudio/> (28.05.2022)

Marit Ilison (2022) [www] <https://maritilison.com/pages/lfs> (28.05.2022)

Martin B., Wijekoon A., Ranaweera A. (2020) Value of upcycling: using upcycled products to develop a sustainable brand message. *QUT*. 7. December [www] <https://www.qut.edu.au/study/business/insights/value-of-upcycling-using-upcycled-products-to-develop-a-sustainable-brand-message> (03.05.2022)

Merton A. (2016) What is Eco Art? Being More Purposeful in Your Expression. *Plushbeds*. 6. June [www] <https://www.plushbeds.com/blogs/green-sleep/what-is-eco-art> (01.05.2022)

Mood. (2022) Rohepööre moetoostuses: kiirmood peab kaduma või muutuma 2030. aastaks jätkusuutlikuks. *Geenius meedia*. [www] <https://mood.geenius.ee/rubriik/uudis/rohepoore-moetoostuses-kiirmood-peab-kaduma-voi-muutuma-2030-aastaks-jatkusuutlikuks/> (28.05.2022)

Mr Porter (2022) A.P.C Denim jacket [www] <https://www.mrporter.com/en-qa/mens/product/apc/clothing/denim-jackets/denim-jacket/10375442618850077> (28.05.2022)

Nordhale (2020) [www] <https://nordhale.com/> (28.05.2022)

Reet Aus [www] <https://www.reetaus.com/et/pages/about-us> (28.05.2022)

Remoov. (2021) The History of Recycling & Upcycling. *Remoov*. 17. February [www] <https://blog.remoovit.com/2021/02/17/the-history-of-recycling-upcycling/> (01.05.2022)

Rivera C. K. (2022). Kirjavahetus 14. aprill.

ScienceDaily. (2012) Humans were already recycling 13,000 years ago, burnt artifacts show. *ScienceDaily*. 20. September. [www] <https://www.sciencedaily.com/releases/2012/09/120920082536.htm> (01.05.2022)

Sparkle.ee. Nomination Italy [www] <https://sparkle.ee/et/nomination> (30.05.2022)

Stella Soomlais. Planeedi heaks. *Stella Soomlais*. [www]

<https://www.stellasoomlais.com/stella-maailm/vastutustundlikkus> (25.05.2022)

Tisler L. (2021) *Moodulteoloogial põhinev kotikomplekt*. Kõrgem Kunstikool Pallas.

Tartu [Lõputöö] [https://digiarhiiv.pallasart.ee/wp-](https://digiarhiiv.pallasart.ee/wp-content/uploads/2022/01/Liis_Tisler_Moodulteoloogial_pohinev_kotikomplekt_2021_Pallas.pdf)

[content/uploads/2022/01/Liis_Tisler_Moodulteoloogial_pohinev_kotikomplekt_2021_P](https://digiarhiiv.pallasart.ee/wp-content/uploads/2022/01/Liis_Tisler_Moodulteoloogial_pohinev_kotikomplekt_2021_Pallas.pdf)
[allas.pdf](https://digiarhiiv.pallasart.ee/wp-content/uploads/2022/01/Liis_Tisler_Moodulteoloogial_pohinev_kotikomplekt_2021_Pallas.pdf) (03.05.2022)

Uuskasutuskeskus [www] <https://uuskasutus.ee/> (31.04.2022)

Welovewaves (2017) *Tumblr* [www] <https://welovewaves.tumblr.com/post/165124332223>

(29.05.2022)

Woke Customs (2022) [www] <https://www.wokecustoms.com/pages/our-story>

(28.05.2022)

Woola (2022) [www] <https://www.et.woola.io/> (28.05.2022)

Woolish [www] <https://woolish.ee/> (28.05.2022)

LISAD

Lisa 1. Varasemalt redisainitud tööd

Nahkkingad enne redisaini. Foto: Gregor Kiin

Redisainitud nahkkingad. Erialane projekt II.
Juhendaja: Tiina Karu

Nahksaapad enne redisaini. Foto: Gregor Kiin

Redisainitud nahksaapad. Erialane projekt II.
Juhendaja: Tiina Karu

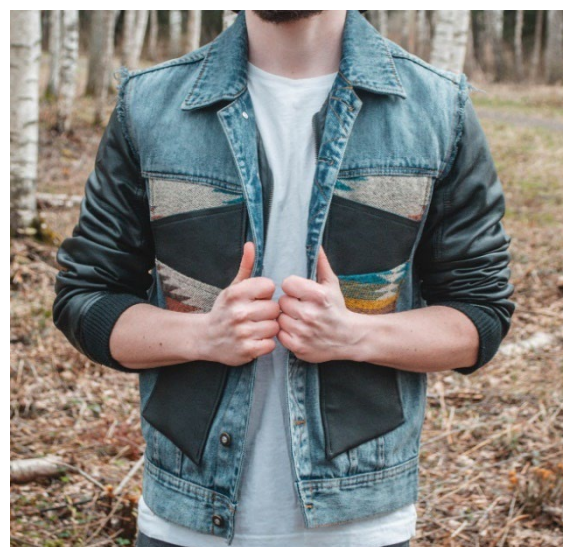
Käekott enne redisaini. Foto: Gregor Kiin

Redisainitud käekott. Erialane projekt II. Juhendaja: Tiina Karu

Illustreeriv foto nahktagi enne redisaini. (Mr Porter 2022)

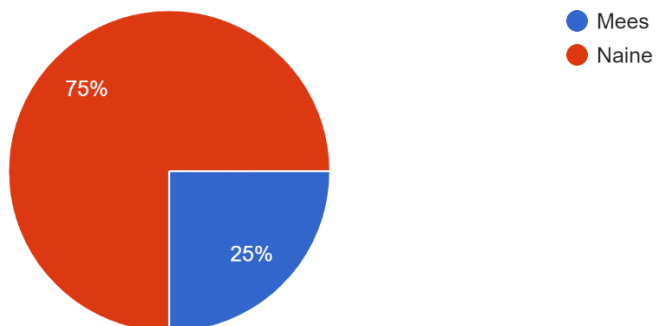

Redisainitud teksatagi. Nahkrõivaste tehnoloogia ja disain. Juhendaja: Jutta Mölder. Foto: Jessica Tops

Lisa 2. Küsitluse küsimused ja vastused

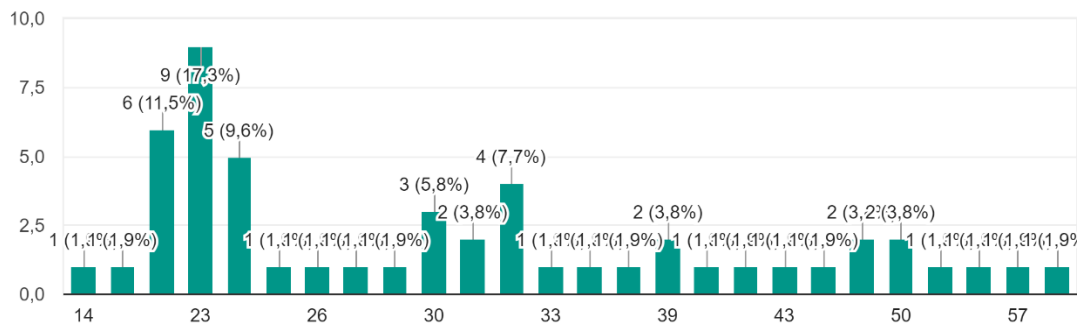
Sugu

52 vastust

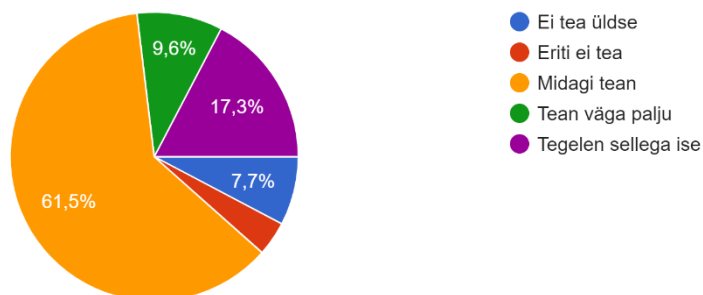
Vanus

52 vastust

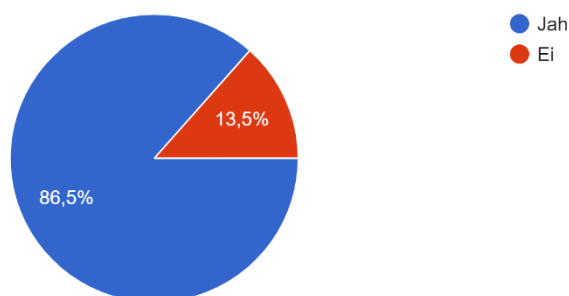
Kas teate midagi rõivaste ja aksessuaaride taaskasutusest?

52 vastust

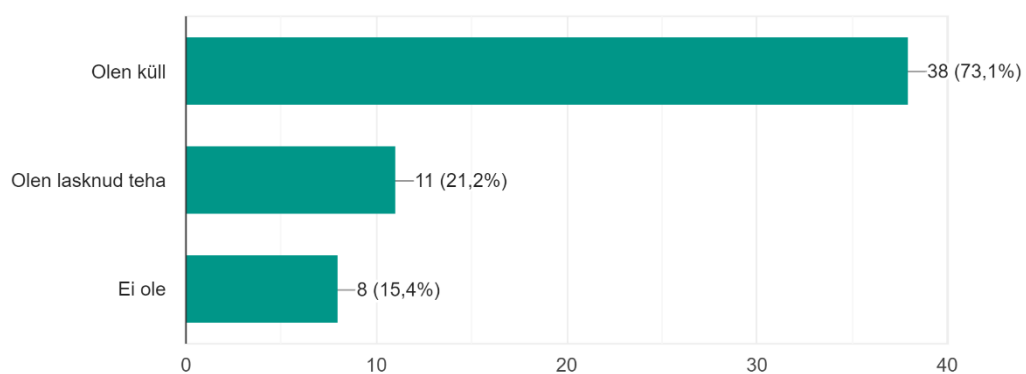
Kas näete mõne oma garderoobis oleva aksessuaari ümbertegemisel (redisaini) potentsiaali? (nt. on esemed kulunud, aegunud või ei meeldi mingi detail, kuid ei raatsi ära visata)

52 vastust

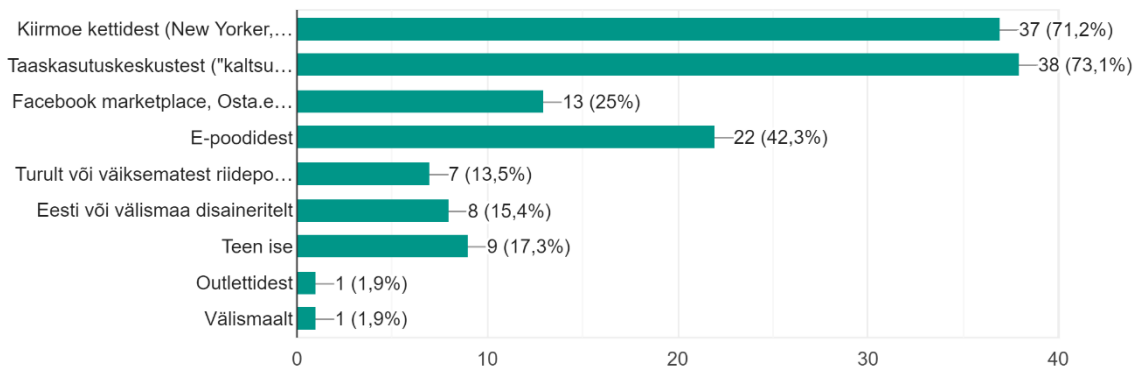
Kas olete ise midagi taaskasutanud - mööblit, aksessuaare, rõivaid jne kaunistanud/taastanud/ümber teinud? (Võimalik valida mitu vastusevarianti)

52 vastust

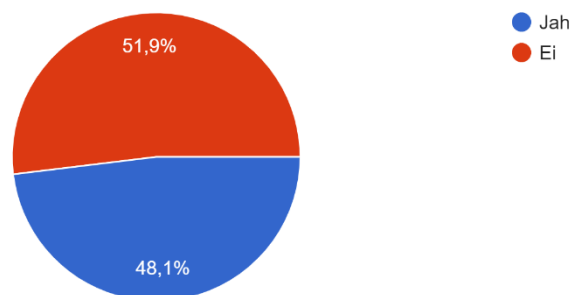
Kust ostate rõivaid ja aksessuaare? (Võimalik valida mitu vastusevarianti)

52 vastust

Kas teate Eestis tegutsevaid kunstnikke/disainereid, kes tegelevad taaskasutusega (kasutavad jääke, müüvad redisainitud tooteid, pakuvad ümbertegemise või redisaini/tuunimise teenust)?

52 vastust

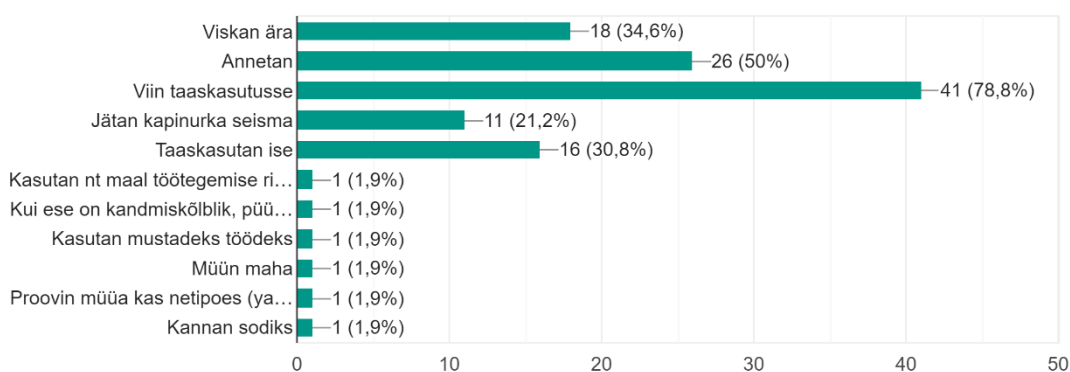
Kui vastasite eelnevale jaatavalt, siis nimetage need kunstnikud/disainerid.

24 vastust

Tiina Andron
Aus
Reet Aus, Woola, Nordhale, Craftory, Woolish
Tiina Karu
Kairi Lentsius, Reet Aus, Marit Ilison, Kira jalanõud
Kairi Lentsius, Tiina Andron, Reet Aus, Annika Kiidron, Sirli Ratasepp ja Liis Hainla(jalatsibränd KIRA)
Stella Soomlais, Tiina Andron
Mari Upcycle, Reet Aus
Folklore goods.co pood Põhjala tehases

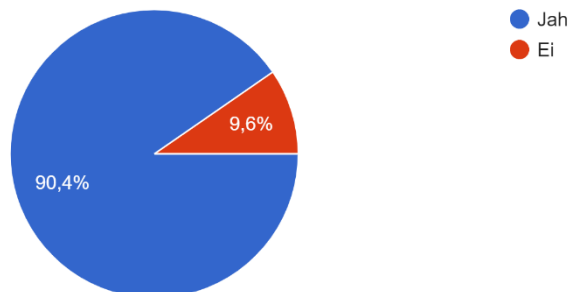
Mida teete vana, ebavajaliku või kulunud jalatsi, rõiva või aksessuaariga, mida te enam ei vaja, kuid mida saaks veel kasutada? (Võimalik valida mitu vastusevarianti)

52 vastust

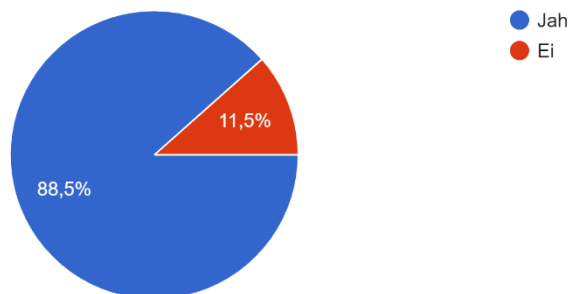
Kas jätaksite mõne vana eseme ära viskamata, kui selle saaks ümber kujundada teile meeldiva tooni, kujunduse, lisade või nende eemaldamisega?

52 vastust

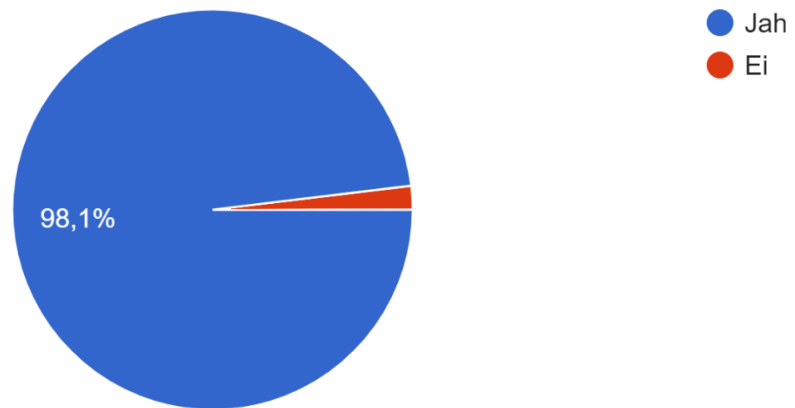
Kas ostaksite uue eseme asemel kasutatud eseme, kui selle saaks ümber kujundada teile meeldiva tooni, kujunduse, lisade või nende eemaldamisega?

52 vastust

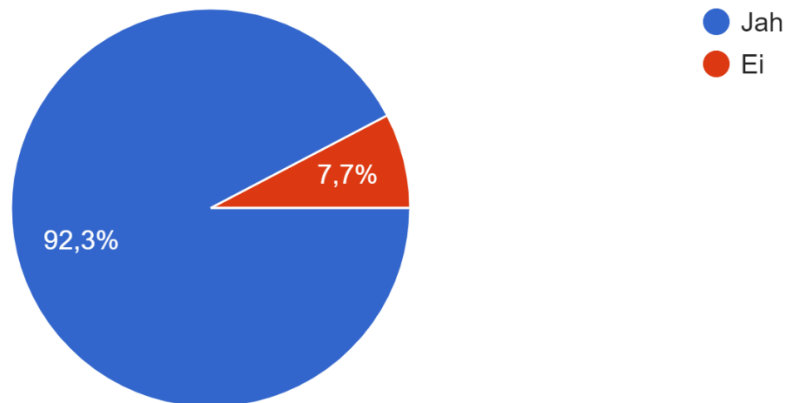
Kas näete redisainil kui teenusel vajalikkust ja potentsiaali?

52 vastust

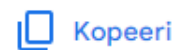
Kas ostaksite juba redisainitud tooteid?

52 vastust

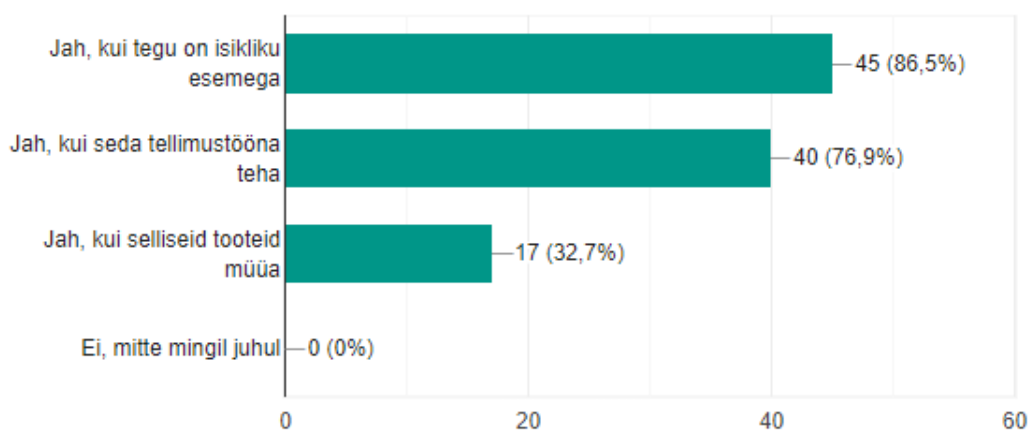

Kas teie arvates on mõne teise brändi/disaineri poolt loodud toote ümberkujundamine eetiline, kui...

...toote pinda vaid dekoreerida? (värvida või kaunistusi lisada) - Võimalik valida mitu vastusevarianti

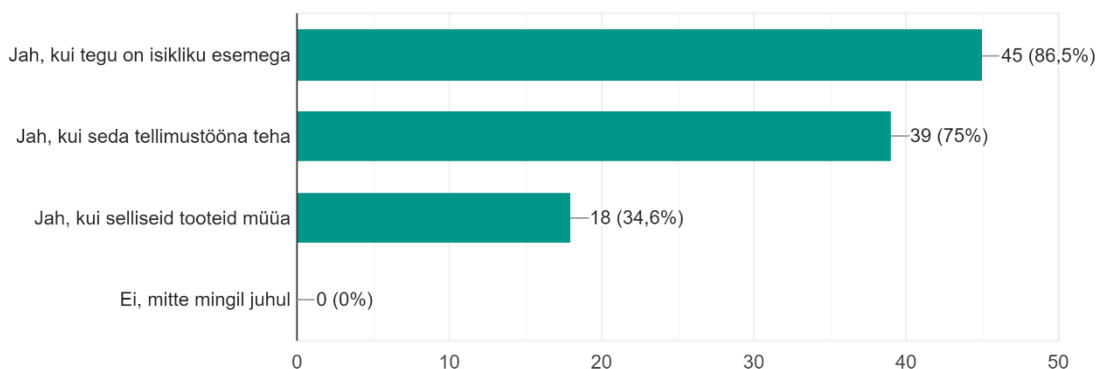

52 vastust

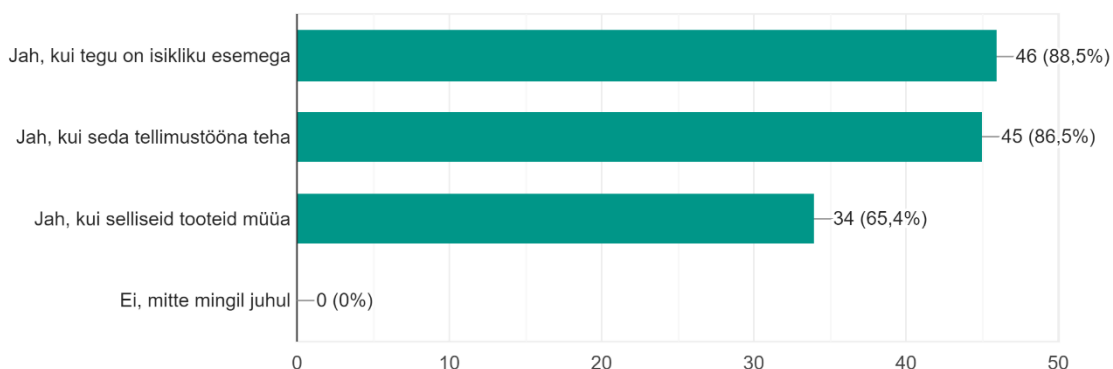
...detaile/lõikeid lisada või eemaldada? (nt. käekotile uue tasku lisamine/eemaldamine või jakil luku asendamine nõõpidega) - Võimalik valida mitu vastusevarianti

52 vastust

...tootest täiesti uus ese luua? (nt. vanast saapast rahakott) - Võimalik valida mitu vastusevarianti
52 vastust

Kui vastasite vähemalt ühele eelnevast kolmest küsimusest eitavalt, siis selgitage oma arvamust.

0 vastust

Sellele küsimusele pole veel vastuseid.

Kas soovite midagi lisada/kommenteerida?

4 vastust

Mõne teise disaineri poolt loodud toote ümberkujundamine on eetiline siis, kui toode on määratud äraviskamisele.

Aitäh

Ei

Armastan taaskasutust ja hindan käsitööd

Küsitluse küsimused ja vastused.

Lisa 3. Moodboard

Filmist Drive inspireeritud illustratsioon (BlameAred 2021)

Autori kindad. Nahkinnaste tehnoloogia ja disain. Juhendaja: Jutta Mölder. Foto: Lisette Laanoja

Seriaali Miami Vice DVD kaanekujundus (Barnes 2022)

Nilton Ramalho tundmatu nimega Pepsi reklaamposter (1989)

Tundmatu autori illustratsioon (Welovewaves 2017)

Kuvatõmmis videomängust Street Rod 2

Lisa 4. Kavandid

Illustratsioon 1. Jalatsite kavandid

Illustratsioon 2. Logo kujunduse ja paigutuse kavandid

Illustratsioon 3. Mantli visandid ja kavandid

Lisa 5. Tööprotsess

Foto 11. Jalatsite redisaini protsess

Foto 12. Nokkmütsi ja jaki redisaini protsess

Foto 13. Esikulahenduse tööprotsess

Foto 14. Mantli redisaini protsess

Lisa 6. Kulukalkulatsioon

Materjalid ja teenused	Hind
Jalatsid	16 €
Nokkmüts	3 €
Rula	5 €
Jakk	15 €
Poroloon	5,50 €
Voodririie (kunstsiid)	4,22 €
Voodririie (dekoratiivriie)	2,79 €
Võtmerõngad (mantli nõõpideks)	6,70 €
Paelad	3 €
Mööblilakk	6,95 €
Klambripüstol	12,61 €
Ümarliist	6,74 €
Puidupuur 20 mm	1,45 €
Puidupuur 24 mm	4,90 €
Lasergraveerimine	6 €
Õmblusteenus	70 €
KOKKU	169,86 €

Lisa 7. Fotod redisainitud esemetest

Jalatsid peale redisaini. Foto: Lisette Laanoja

Nokkmüts ja jakk peale redisaini. Foto: Lisette Laanoja

Redisainitud mantel. Modell: Jessica Tops. Foto: Lisette Laanoja

Redisainitud mantel. Modell: Jessica Tops. Foto: Lisette Laanoja

Fotokollaaž redisainitud esemetest. Modell: Jessica Tops. Foto: Lisette Laanoja